

Специфіка відтворення українських порівнянь англійською мовою

В сучасних лінгвістичних дослідженнях проблемам перекладу стилістичних засобів для відтворення образних компонентів художніх творів приділяється багато уваги (А.А. Аكوпова, П.О. Бех, Р.П. Зорівчак, В.Н. Коптілов, Я. В. Кривонос, А. Попович, О.І. Чердніченко) [1 – 6]. Множинність підходів до вирішення проблем відтворення образної системи оригіналу у перекладі та відсутність єдиної методики до її аналізу пояснює актуальність даного дослідження.

Образ як конструктивний елемент художнього твору відтворюється різними художніми засобами, одним із яких є така категорія поезики як порівняння. Якщо порівняння як художній засіб вивчене досить детально, то засоби його відтворення у перекладі ще не отримали широкого висвітлення [7: 217]. Отже, мета нашого дослідження полягає у визначенні особливостей перекладу українських порівнянь англійською мовою на матеріалі оповідань Марка Вовчка [14, 15] та їхніх перекладів англійською мовою, виконаних Н. Педан-Попіл [16, 17]. Об'єкт дослідження – образний компонент художніх творів. Предмет дослідження – відтворення у перекладі англійською мовою українських порівнянь як засобу створення художнього образу.

Порівняння – це стилістична фігура, представлена різними синтаксичними конструкціями, які відображають мисленеву операцію поєднання двох предметів, явищ, ситуацій, ознак на підставі їхнього уподібнення, установлення аналогій між ними [8: 475]: *дівчина струнка, як тополя; волошки сині, як небо; надворі тепло, як улітку; руки, як у мами*. Отже, воно складається з двох компонентів: суб'єкта порівняння та об'єкта порівняння, об'єднаних формальними показниками розумової операції уподібнення [7: 218], такими як *as, as...as, like, as if, such as, seems, resembles, looks like* та інші в англійській мові, а в українській мові формальні показники уподібнення виражаються:

- порівняльним зворотом зі сполучниками *як, мов, немов, наче, неначе, неначебто, ніби, нібито, немовби, немовбито*: *Наче сонце наше зайшло!* [2]. *It was as if our sun had set!* [1: 44];
- формою орудного відмінка (Червонобоким яблуком доспілим скотився день...) (М. Рильський);
- підрядним реченням (Спливло життя, як листя за водою (Л. Костенко);
- конструкціями з формами ступенів порівняння прислівників і прикметників: *кращий, ніж...; вищий, ніж...* (Чорніше чорної землі блукають люди (Т. Шевченко);
- описовими порівняннями (Ой ти дівчино, з горіха зерня (І.Франко);
- реченнями порівняльної структури, в яких об'єкт порівняння охоплює всю предикативну частину (Кров твоя – рубін коштовний, кров твоя – зоря світання (Леся Українка);
- порівняльно-присєднувальними конструкціями, побудованими за принципом образної аналогії: (Ой скажи, дай пораду, як прожити без долі! Доля. Як одрізана гічка, що валяється долі (Леся Українка) [9: 361].

Порівняння, а особливо образні порівняння, займають в списку емоційних засобів одне з чільних місць, адже надають більшої виразності вихідному тексту, сприяють розкриттю авторського світосприйняття, виражають почуття та переживання автора, виявляючи суб'єктивно-оцінне ставлення автора до об'єктивної дійсності, що не завжди вдається адекватно відтворити у перекладі [7: 216], зокрема, це стосується перекладу порівнянь, у складі яких є демінутивний компонент, який виконує експресивну, емоційну та оцінну функції, справляючи враження на читача та впливаючи на його емоції.

Аналіз концепцій відтворення порівнянь свідчить про відсутність єдиної класифікації способів їх перекладу з української мови англійською (Л. Калужська, Я.А. Риженкова, Г.О. Стефанішина, Н.В. Таценко, Я. Яновець) [7: 10 – 13]. Більшість досліджень базується на двох типах порівнянь: логічних та образних. При логічних порівняннях встановлюється ступінь схожості чи відмінності між предметами одного класу, беруться до уваги всі властивості. Вони додають до предмета нову інформацію. Образне порівняння відрізняється від логічного тим, що воно вихоплює одну якусь найвиразнішу ознаку, часом несподівану, і робить її основною, ігноруючи всі інші [9: 360].

Відсутність єдиної класифікації перекладацьких трансформацій спонукала виробити систему способів перекладу стилістично маркованих лексичних одиниць, в основі якої знаходиться ступень відтворення стилістичної інформації та ступень співвідношення орієнтації перекладу на текст оригіналу та читача перекладу. При перекладі порівнянь можна застосувати класифікацію перекладацьких прийомів дослідниці Л. Калужської, яку вона запропонувала для відтворення стилістично маркованої лексики: *прямі (калькування та буквальний переклад)*, що дозволяють зберегти стилістичне маркування одиниці, *непрямі (представлені експлікацією або описовим перекладом)*, орієнтуються на реципієнта та нівелюють стилістичне маркування тексту, та *комбіновані перекладацькі прийоми (модуляція, еквіваленція, адаптація та ін.)* для відтворення стилістичного маркування засобами, які полегшують розуміння тексту [4: 153].

Порівняння, відібрані методом суцільної вибірки на матеріалі оповідань Марка Вовчка та їх перекладів англійською мовою [14 – 17], було розподілено на 2 типи – логічні (16 %) та образні (84 %).

Логічні порівняння складають 16 %. Вони адекватно відтворюються у перекладі за допомогою калькування: «А вона, безталанночка, поклонилась та й стала в порога, як чужа; стоїть і очей не зведе» [2]. – “She greeted us and stood on the threshold like a stranger, unable to look anyone in the face” [1: 45].

Аналіз порівнянь дозволяє простежити певні закономірності у перекладацьких діях: застосування калькування та буквального перекладу використовується при перекладі порівнянь, образність яких прийнятна для цільової культури та легко декодується за допомогою тексту (29 %): «Та так жалісно, як пташенятчко, килече – пустіть» [14]. – “And she cried so pitifully, like a little bird” [16: 48].

Перекладач Н. Педан-Попіл також вдається до нейтралізації образності, через що втрачається саме порівняння (19 %): «Таке ж то молоде та щасливе! ніякого лиха не знає, не відає; бігає собі та сміється, мов у срібні дзвоники дзвонить» [14] – “She was young and gay — without a care in the world, running and laughing happily, not as yet knowing the meaning of misfortune” [16: 44].

26 % українських образних порівнянь мають символічне значення, яке відсутнє в англійській мові, через що відбувається часткова втрата образності у перекладі. Наприклад, в українській культурі образ орла означає молодого сильного чоловіка. Про значення цього символу в українському порівнянні і свідчать прикметники *жавві, молоді*, які перекладач опускає: «Парубки ж у нас – як орлята: жавві, молоді» [15]. – “The young lads we have here are like eaglets!” [17]. Аналогічна тенденція простежується і стосовно інших образів, які є певним символом лише в вихідній мові (вогонь, дзвоники, джерело та ін.): «Та розкажи ж бо, розкажи! нехай послухають! – каже брат та й вийшов з хати, мов його огнем пекло» [15]. – “Yes, please do, let them hear about it,” said my brother, and left the house as if a fire were raging inside him” [17: 45].

Через нейтралізацію демінутивних компонентів у порівнянні відбувається часткова втрата образності (10 %): «Дивлюсь я – тоне, тоне моя Одарка, як воскова свічечка» [14] – “I saw that my Odarka was wasting away like a candle” [16: 47].

Отже, при перекладі українських порівнянь найчастіше застосовується калькування, яке допомагає адекватно відтворити порівняння (якщо символ оригіналу співпадає в символом в мові перекладу), але інколи застосування цього методу призводить до втрати у перекладі символічного значення лексичних одиниць, закладених в мові оригіналу. Через те, що не всі символи вихідної мови вдається відтворити образними компонентами цільової мови, застосовується описовий переклад, через що відбувається нейтралізація образного компоненту порівняння.

Література

1. Аكوпова А.А. Образ и художественный перевод / А. А. Аكوпова. – Ереван : Изд-во АН СССР, 1985. – 149 с.
2. Зорівчак Р.П. Словесний образ у художньому перекладі / Р. П. Зорівчак // Хай слово мовлене інакше. – К.: Дніпро, 1982. – С. 51-64.
3. Коптілов В.Н. Першотвір і переклад / В. Н. Коптілов. – К.: Дніпро, 1972. – 215 с.
4. Кривонос Я.В. Когнітивний підхід до перекладацької інтерпретації художнього образу оригіналу / Я. В. Кривонос // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – Серія : Романогерманська філологія. Методика викладання іноземних мов. – Харків : КОНСТАНТА, 2007. – № 772. – С.44-47.
5. Попович А. Проблемы художественного перевода / А. Попович. – Пер. с словац. И.А.Бернштейн и И.С.Чернявской. – Москва: Высшая школа, 1980. – 200 с.
6. Чередниченко А.И., Бех П.А. Лингвистические проблемы воссоздания образа в поэтическом переводе / А.И Чередниченко., П.А. Бех. – К.: Высшая школа, изд-во при Киевском университете, 1980. – 67 с.
7. Калужська Л. До проблеми вироблення системи способів перекладу стилістично маркованих лексичних одиниць / Л. Калужська // Соціокультурні та етнолінгвістичні проблеми галузевого перекладу в парадигмі євроінтеграції: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції 2-3 квітня 2010 р. / за заг. ред. А. Г. Гудманяна, С.І. Сидоренка. – К., 2010. – С. 153-156.
8. Селіванова О. Сучасна лінгвістика:термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
9. Мацько Л.І. Стилістика української мови / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. Підручник. – К.: Вища школа, 2003. – 462 с.
10. Рыженкова А.А. Авторские преобразования устойчивых сравнений как объект перевода. Автореферат диссертации кандидата филологических наук: 10.02.04 10.02.20 – Москва, 2009. – 22 с.
11. Стефанишина Я.А. Стилистические выразительные средства в романе Дж. Голсуорси "Собственник" и их перевод на русский язык / Я.А.Стефанишина. – Сопоставительный анализ подлинника и переводов: Автореферат диссертации кандидата филологических наук: 10.02.20. – Москва, 2005. – 20 с.
12. Таценко Н.В. Семасіологічні параметри порівняння в перекладі / Н. В. Таценко // Мова й дискурс: вимір і вимірювання: міжвуз. збірник наукових праць до 75-річчя з дня народження д-ра філол. н., проф. Н., проф. акад. Академії наук вищої школи України С.О. Швачко. – Суми: Вид-во СумДУ, 2010. – С.144 -148.
13. Яновець Я. Деякі особливості перекладу порівнянь з англійської мови на українську / Я. Яновець // Філологічні студії (Науковий часопис). – Луцьк : Волинський Академічний Дім (книгарня «Планета»), 2002. – № 2. – С. 216-220.
14. Марко Вовчок. Одарка. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: www.ukrcenter.com/library/read.asp?id=6973.
15. Марко Вовчок. Козачка. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: www.ukrcenter.com/library/read.asp?id=7065.
16. Marko Vovchok. Ukrainian Folk Stories / Marko Vovchok. – Trans. N.Pedan-Popil, Ed. H.V. Timothy. – Saskatoon: Western Producer Prairie Books, 1983. – P. 44-49.
17. Marko Vovchok. Ukrainian Folk Stories / Marko Vovchok. – Trans. N. Pedan-Popil, Ed. H. V. Timothy. – Saskatoon: Western Producer Prairie Books, 1983. – P. 25-39.